

ISTORIJSKI OSVRT NA KINESKU PREVODILAČKU PRAKSU I TEORIJU PREVOĐENJA

U ovom radu predstavljene su glavne odlike kineske prevodilačke prakse i dati najreprezentativniji stavovi o prevođenju kroz četiri istorijska perioda u kojima su se masovno prevodila strana dela na kineski jezik. Ova četiri perioda su: 1) period od pozne dinastije Istočni Han do dinastija Sui i Tang (III–VIII veka), kada su se najviše prevodile budističke sutre; 2) period od pozne dinastije Ming do rane dinastije Čing (oko 1583–1683), koji je obeležen velikim brojem prevoda zapadne naučne i stručne literature; 3) moderno doba (početkom XX veka), kada su u Kinu uvedena zapadna učenja i 4) period od trideset godina nakon sprovođenja reformi i politike otvaranja zemlje prema svetu (1978–2008), kada je prevodilačka praksa postala najaktivnija i najplodonosnija u istoriji Kine. Jedna od glavnih karakteristika kineskog prevodilaštva jeste da zadovoljava potrebe društva, a glavne ideje kineske teorije prevođenja zasnovane na takvoj praksi u skladu su sa osnovnim postavkama teorije skoposa, zbog čega imaju značajnu ulogu u razvoju opšte teorije prevođenja.

Ključne reči: prevodilačka praksa, teorija prevođenja, kriterijumi, strategije i svrhe prevođenja, Kina, istorija

1. UVOD

Studije prevođenja istovremeno su i drevna, ali i mlada naučna disciplina u Kini. Kada kažemo da je reč o drevnoj disciplini, imamo na umu to da su stari Kinezi još od tumačenja proročanskih zapisa na kostima životinja i oklopima kornjača i drevnih spisa počeli da se bave unutarjezičkim prevođenjem, dok je međujezičko prevođenje uhvatilo zamah u periodu od pozne dinastije Istočni Han (III vek), kada se veliki broj budističkih sutri sa sanskrita prevodio na kineski. Kineski prevodioci su tokom duge istorije Kine, na osnovu bogatog iskustva, stalno istraživali metode prevođenja i promišljali šta čini dobro prevodilačko delo. Kada kažemo da su studije prevođenja mlada naučna disciplina u Kini, polazimo od činjenice da je translatoLOGIJA tek od 2004. godine postala samostalan studijski program u kineskom naučnom i visoko obrazovnom sistemu. Ona je u međuvremenu integrisala zapadne teorije prevođenja, književnu kritiku, kao i teorijske postavke drugih društvenih nauka sa kineskim tradicionalnim teorijama prevođenja i tako

postepeno oformila svoj sistem. Dolaskom globalnog informatičkog doba i razvojem novih tehnologija, kao i primenom mašinskog prevođenja i veštačke inteligencije, pojavili su se i mnogi novi trendovi na polju teorije prevođenja, prema kojima je prevođenje proučavano iz više perspektiva, kao što su estetski pristup, analiza diskursa, socijalno-semiotički pristup, kontrastivno proučavanje jezika i kulture i dr., čime je translatoologija zaista postala interdisciplinarna humanistička nauka.

Termin „kineska teorija prevođenja“ koji se pominje u ovom tekstu zapravo se odnosi na različite koncepte i teorije prevođenja „čiji tvorci, praksa, kulturni kontekst i drugi faktori koji su uticali na njihov nastanak i razvoj, kao i terminologija nose obeležje kineskog“ (Tan 2023: 9). Ako ostavimo po strani jedinstvenost kineske prevodilačke prakse, kineska teorija prevođenja, u suštini, kao i teorija prevođenja drugih svetskih jezika, predstavlja jednu granu „opštih studija prevođenja“.

U kineskoj istoriji prevođenja zabeležena su četiri velika zamaha prevodilačke aktivnosti, uključujući i onaj najveći koji se dogodio nakon sprovođenja kineskih reformi i politike „otvaranja Kine prema svetu“, koji ni danas ne jenjava. Ispitujući ove prevodilačke prakse, lako zapažamo da postoji „suptilna“ veza između njih i ideološkog razvoja kineskog društva. Drugim rečima, veliki kineski kulturni pokreti i društvene promene često su bili praćeni masovnim prevodilačkim aktivnostima. Ovo je jedna od važnih karakteristika kineske prevodilačke prakse, koja „nosi značajne ideološke osobenosti“ (Liao 2006: 74), „promoviše kineske društvene reforme i uvodi nove književne stilove“ (Wang 1989: 2). Ta praksa „omogućila je Kinezima onog vremena da prevaziđu ograničenost sopstvenog života i različite vrste sputanosti koju im je nametala sredina i kultura, i tako steknu nova znanja, mudrost i prosvetljenje, zahvaljujući kojima su započeli duhovno putovanje koje ih je iz uskih regionalnih istorijskih okvira dovelo do svetske istorijske scene.“ (Zou 1996: V, cf. Liao 2006: 74). Dakle, nastanak određenih kineskih koncepata ili teorija prevođenja uvek je bio usko povezan kako sa društvenom pozadinom i tzv. „mejnstrim mišljenjem“, tako i sa sociokulturnim i epistemološkim paradigmatama, pa i društvenim potrebama određenog vremena.

Ovaj rad pokušava da iz perspektive istorijskog razvoja, odnosno u kontekstu ova četiri pomenuta značajna prevodilačka perioda i njihove društveno-istorijske pozadine, ispita reprezentativne kineske koncepte i teorije prevođenja. Verujemo da je to jedini način da se dobro sagleda teorijski i praktični značaj koji su oni imali u svom vremenu. Osim toga, tek tako ćemo steći jasniji uvid u istorijske veze između ovih koncepata, a time ćemo i bolje razumeti razvoj novih teorija prevođenja u Kini.

2. PREVODILAČKA PRAKSA I RAZVOJ TEORIJE PREVOĐENJA U STAROJ KINI

Opšte je prihvaćeno mišljenje da su u kineskoj historiji postojala tri perioda u kojima su se masovno prevodila strana dela na kineski jezik. Prvi takav period bilo je doba od pozne dinastije Istočni Han do dinastija Sui i Tang (otprilike od III do VIII veka), kada su se sa sanskrita na kineski jezik prevodile budističke sutre¹; drugi je bio period od pozne dinastije Ming do rane dinastije Čing (oko 1583–1683), kada su se prevodili zapadni spisi o modernoj nauci i tehnologiji, a treći period od prvog Opijumskog rata (1839) do Pokreta za novu kulturu (1915) kada je prevedena zapadna literatura (Chen 2011: vi). Ove tri velike prevodilačke prakse prethodile su velikim društvenim i ideološkim promenama u Kini toga vremena.

2.1 Prevođenje budističkih sutri u periodu od dinastije Istočni Han do dinastija Sui i Tang

Kineska teorija prevođenja začeta je u praksi prevođenja budističkih sutri (koja je započela 148. godine nove ere). Prema Žen Điju (Ren 1981), budizam je uveden u Kinu krajem dinastije Zapadni Han i početkom dinastije Istočni Han, a možda i ranije. Pošto su kineski vladari pozne dinastije Istočni Han prihvatili budizam kao državnu religiju, započeta je izgradnja hramova širom zemlje, upriličena su predavanja eminentnih monaha, širile su se budističke doktrine i organizovano je prevođenje budističkih sutri. U to vreme, mnogi monasi iz Indije i zapadnih oblasti² dolazili su u Luojang, prestonicu Istočnog Hana, da prevode budističke klasike. Zbog nekompetentnosti stranih monaha u znanju kineskog jezika, mnoge su budističke sutre prevedene „timskim radom“, u kome su indijski monasi čitali sutre na sanskritu, a oni koji su malo znali kineski usmeno su ih prevodili, da bi ih zatim kineski učenjaci prepisivali i oblikovali u pisane tekstove (cf. Ren 1981: 148). Kasnije su neki od ovih prevodilaca svoja iskustva sažimali i pretočili u misli i koncepte o prevođenju.

Prevođenje budističkih sutri razvijalo se u tri faze. U ranoj fazi, tj. u trećem veku nove ere, većinu tih spisa prevodili su strani monasi. U tom procesu učestvovalo je više osoba, kombinujući usmeno i pismeno prevođenje. Transkribovanje i doslovno, tj. direktno prevođenje, bila je česta prevodilačka strategija. Predstavnik teorijskih postavki o prevođenju toga doba bio je monah Dži Čijen (Zhi Qian), koji je živio u periodu Tri kraljevstva (220–280) i bio poreklom iz Ju-

¹ Prevođenje budističkih sutri u kineskoj historiji trajalo je sve do dinastije Sung (XIII vek), a najviše ih je prevedeno u razdoblju Južnih i Severnih dinastija i dinastijama Sui i Tang.

² Zapadne oblasti, tj. *Siju* na kineskom jeziku, stari je geografski naziv, koji se za vreme dinastija Zapadni i Istočni Han odnosio na zemlje i regione zapadno od prolaza Jumen i Jangguan na jugu u podnožju planine Tijenšan.

edžija. Sa svojim precima došao je u Kinu da širi budizam i preveo je 36 budističkih sutri, a takođe je i autor prvog teksta o prevođenju pod nazivom *Predgovor za Damapadu*. Zalagao se da „Budine reči treba prevesti u skladu sa njihovim izvornim značenjem, a smatrao je i da su sva retorička sredstva suvišna. Po njemu, značenje treba prenositi na jasan i koncizan način, a nerazumljive transkripcije stranih reči treba zameniti razumljivim izrazima, tj. slobodnim prevodom. Treba paziti da se originalno značenje ne iskrivi ili izgubi tokom procesa prevođenja.“ (Zhi 2009: 22–23) Bio je sledbenik Laocijeve misli da „istinite reči nisu lepe, a lepe reči nisu istinite.“ Stoga neki savremeni kritičari smatraju da je Dži Čijenova misao bila začetak doslovnog prevođenja u Kini (Luo 1984: 259). Međutim, postoji i drugo mišljenje po kome je Dži Čijen tvorac stila slobodnog prevođenja, čime je u značajnoj meri doprineo poboljšanju kasnijih prevoda budističkih sutri na kineski jezik. „Zahvaljući stilu prevođenja sutri koji je on stvorio, došlo je do širenja i popularizacije budizma u Kini. Sem toga, u njegovom prevodu se ogedala dalja sinizacija budizma, a takođe je u svom prevodu davala opravdanja tadašnjim sekularnim vladarima za njihovu vladavinu“ (Ren 1981: 172).

Za vreme dinastija Vei i Đin, kao i Južnih i Severnih dinastija (od IV do ranog VII veka) dogodila se druga velika etnička integracija u kineskoj istoriji, koja je podstakla kulturnu razmenu. Budizam je u to vreme doživeo veliku popularnost, „razvivši se na osnovu metafizičkog učenja daoizma koje se spojilo sa tek izrađenim sistemom budističkih doktrina odražavajući tako ideološke tokove onog vremena“ (Ren 1988: 4). Prevođenje budističkih sutri ušlo je u drugu fazu, u kojoj je sve više kineskih monaha ovladavalo sanskritom pa su mogli da se samostalno bave njihovim prevođenjem. Najistaknutiji prevodilac i teoretičar ovog perioda bio je Dao An (314–385), kineski monah iz perioda dinastije Istočni Đin i Šesnaest kraljevstava (304–439). Imao je veliki uticaj na kineske budističke zajednice i na formiranje teorijskog sistema kineskog budizma. Organizovao je prevođenje budističkih sutri u prestonici Čanganu, a i sam je prevodio. Sumirajući iskustva prethodnika, u *Predgovoru za sutru Prajnaparamita* izneo je smernice za prevođenje, među kojima je najznačajniji bio koncept slobodnog prevođenja. On je, između ostalog, i tvorac čuvenog pravila poznatog pod nazivom „pet odstupanja od originala i tri važne stvari u prevođenju“, po kojima je nužno odstupiti od sanskritskih spisa u sledećih pet situacija: (1) kada se kineska gramatička struktura razlikuje od jezika originalnog teksta; (2) kada se prevod stilski mora prilagoditi kineskom jeziku; (3) kada se ponavljaju neki izrazi ili rečenice u originalu; (4) kada se u originalu nalaze zbujujuće beleške ili napomene; (5) kada se u originalu javljaju delovi koji se ponavljaju ne bi li povezali dva opisa događaja. „Tri važne stvari“ predstavljaju zahteve za prevodioce, koji prilikom prevoda, pored očuvanja prvobitnog značenja i doktrine budizma, treba da obrate pažnju

i na epohu u kojoj je nastao originalni tekst i prilagode ga sadašnjem vremenu, običajima, kao i potrebama i ukusu savremenika. (Dao 2009: 25–26).

Štaviše, Dao An je u svom prevodu koristio drevne kineske izraze, jezik, pojmove i misli iz kineskog filozofskog pravca „nauk o skrivenom“ (玄学 *xuan xue*), kako bi objasnio i razvio budistička učenja u Kini. Njegov doprinos kineskoj prevodilačkoj praksi ogleda se i u tome što su pre njega prevođenje budističkih sutri obavljali pojedinci na svoju inicijativu, a u vreme kada je on rukovodio prevodilačkim aktivnostima u Čanganu, takvi poduhvati postali su organizovani. Zahvaljujući svojoj leaderskoj poziciji u budističkoj zajednici, dobijao je državna sredstva za prevođenje i izdavanje budističkih sutri, što nije samo pogodovalo obrazovanju i podsticanju prevodilačkih talenata, već je istovremeno promovisalo i same prevodilačke poduhvate (Ren 1985: 182-183, 195).

Prevođenje budističkih svetih spisa ušlo je u treću fazu, fazu svog procvata u periodu dinastija Sui (581–618) i Tang (618–907). Jedan od istaknutijih prevodilaca i začetnika kineske teorije prevođenja tog vremena bio je ugledni monah Sjuen Džang (Xuan Zhang, 602–664), koji se otisnuo na putovanje od više hiljada milja do Indije, gde je proveo 17 godina u proučavanju budizma. Kada se vratio u Kinu sa velikim brojem budističkih sutri, odlučio je da ostatak svog života posveti njihovom prevođenju i širenju budizma u Kini. Preveo je 75 svetih spisa u ukupno 1335 tomova, što je, prema procenama, 84 puta više od svih prevoda Biblije (cf. Fan 2008).

Njegov najveći doprinos drevnoj kineskoj teoriji prevođenja bio je stvaranje nove metode– kombinovanja doslovnog i slobodnog prevoda, kao i postavljanje kriterijuma za prevođenje, koji glasi: dobar prevod treba da bude „veran originalnom tekstu i razumljiv za čitaoce“. Takođe je formulisao princip poznat pod nazivom „pet situacija izostavljanja prevoda“, koji tačno definiše kada se određeni izrazi u originalu ne prevode, već samo transkribuju. Te situacije su sledeće: (1) reči sa teškoobjašnjivim značenjima; (2) višeznačne reči (ako se prevedu izgubila bi se elegancija i lepota jezika); (3) reči kojima se označavaju stvari ili predmeti koji ne postoje u Kini; (4) već ustaljene transkribovane reči (ne prevode se ponovo prema značenju); (5) reči koje nemaju odgovarajući izraz na ciljnom jeziku. Pritom je postavio i osnovni kriterijum za prevod svetih knjiga koji glasi: „Ne smeju se pogrešno transkribovati glasovne vrednosti stranih reči ili prevoditi njihova značenja, kako se ne bi pogrešno prenelo značenje originala, a samim tim i neadekvatno prenela Budina doktrina“ (cf. Ma 1980: 18–19).

Uopšteno govoreći, jedna od glavnih karakteristika drevne kineske prevodilačke prakse zasnovane na prevođenju budističkih sutri jeste da su većinu prevodilaca činili eminentni monasi. Iako su njihova razmišljanja o prevođenju koncizna i rasuta po raznim predgovorima i tekstovima, i premda njihove misli nisu

detaljno razrađene, pokrenuli su mnoga važna pitanja u vezi s prevođenjem, koja su na ovaj ili onaj način, i dan-danas u fokusu diskusije koja se vodi u kineskim prevodilačkim krugovima. Neka od tih su i sledeća pitanja: koja se prevodilačka metoda treba primenjivati, metoda doslovnog ili slobodnog prevođenja? Da li stil prevoda treba da teži „književnom“ ili „jednostavnom“ jeziku? Kako rešiti problem vezan za razlike između izvornog i ciljnog jezika? Koje uslove prevodilac mora da ispuni? Ove skromne i drevne ideje predstavljaju začetak kineske teorije prevođenja i imaju veliki teorijski značaj za kasnija istraživanja tog pitanja.

2.2 Naučno i stručno prevođenje u periodu od pozne dinastije Ming do rane dinastije Čing

Drugi zamah prevodilačke aktivnosti dobijaju u periodu krajem dinastije Ming i početkom dinastije Čing (oko 1583–1683). Značajna karakteristika ove prevodilačke prakse bila je saradnja stranih misionara s jedne i kineskih učenjaka i činovnika s druge strane. Najistaknutiji prevodioci toga perioda bili su Mateo Riči³, Sju Guangći (Xu Guangqi)⁴, Li Džicao (Li Zhizao)⁵ i drugi. Sju Guangći i Mateo Riči zajedno su preveli Euklidove *Elemente geometrije*, dok je Li Džicao takođe sa Mateom Ričijem preveo prvo delo o logici *Isagoge, uvod u logiku i filozofiju* autora Porfirija Tirskeg.

Zbog posebnog načina prevođenja, tj. timskog rada u prevođenju naučnih i stručnih tekstova, često se u prevodima javljalo „pogrešno tumačenje originala“ zbog čega su ove prevode dosta kritikovali kritičari kasnijih generacija. Međutim, ako ovu pojavu posmatramo iz istorijske perspektive, naći ćemo opravdanje za ova „pogrešna tumačenja“ jer je do njih došlo upravo usled ograničenja duha onog vremena, a ne usled nedostataka u znanju prevodioca. Drugim rečima, prevodioci su u određenim situacijama namerno to činili da bi ostvarili neki svoj cilj. Oni su, dakle, iz nekog svog razloga izostavljali ili prepisivali delove originala.

Takva prevodilačka strategija primenjivala se i za prevođenje Biblije. U to vreme, neokonfucijanska škola objektivnog i subjektivnog idealizma bila je do-

³ Mateo Riči (Matteo Ricci, 1552–1610), italijanski jezuita, misionar, akademik i izumitelj. Provevši dvadeset jednu godinu u Kini, on je praktično uspostavio diplomatske odnose između kineskog carstva i Vatikana. Papa Jovan Pavle Drugi za Ričija kaže da je „mudrac sa Zapada“, a „Kinez sa Kinezima“, postajući tako ekspert u sinologiji u duhovnom i kulturnom smislu i otelotvorujući „unutarnju harmoniju između sveštenika i učenjaka, između katolika i orijentaliste, Italijana i Kineza“ (cf. Пущић 2011: 23).

⁴ Sju Guangći (Xu Guangqi, 1562–1633) je bio kineski agronom, astronom, matematičar i sledbenik konfucijanskog učenja, koji je kasnije prihvatio hrišćanstvo. Bio je ministar spoljnih poslova i obrazovanja na dvoru cara Čungdžena pozne dinastije Ming.

⁵ Li Džicao (Li Zhizao, 1571–1630) bio je politička ličnost, prevodilac i astronom pozne dinastije Ming, koji je kasnije pokršten zajedno sa Sju Guangćijem.

minantna ideologija u kineskom društvu, a većina kineskih učenjaka i činovnika prezirala je prirodne nauke i tehnologiju. U skladu sa takvim duhom vremena, kineski naučnici su pokušali da prevođenjem dela zapadnih učenja prosvete i obrazuju narod. Shodno svojoj proceni šta je to što bi bilo razumljivije i prihvatljivije za Kineze, pravili su selekciju onoga što su od zapadnih učenja prevodili. Misionari koji su učestvovali u prevođenju, s druge strane, smatrali su prevođenje zapadne literature delom misionarskog rada, pa su u ovu svrhu iz prevoda izostavljali neke sadržaje za koje su verovali da još nije vreme da se prevedu na kineski jezik. Na primer, jezuita Đulio Aleni je u svom prevodu Biblije brisao, dodavao pa čak i menjao originalni tekst kako bi ga prilagodio kineskim običajima i povezao sa tradicionalnim kineskim konceptima. Sve se to može pripisati prevodilačkoj strategiji odomaćivanja, što predstavlja kompromis prevodioca u skladu s jezikom i ideologijom čitalaca u cilju pridobijanja pobornika, vernika i širenja uticaja na njih, kao i postizanja konačnog cilja, tj. zamena Bude Isusom i vezivanje hrišćanstva za konfucijanizam. Način koprevođenja zapravo je pružao mogućnost da se strategijom „pogrešnog tumačenja“ u prevodu spoje različite vrednosne orijentacije i specifične namere prevodilaca. (Liu & Zou 2011)

Diskusije o prevođenju u ovom periodu uglavnom su bile fokusirane na funkciju koju prevođenje ima, i na njegovu svrhu, odabir teksta i druge aspekte. Kao što je Sju govorio: „Moramo prvo da razumemo i savladamo zapadne ideološke koncepte da bi oni mogli da zažive i dobiju novi oblik na kineskom tlu“ (cf. Liu & Zou 2011: 78). Stoga originalni tekstovi treba da budu „korisni narodu“, a „popularni i razumljivi“ prevodi treba da imaju „obrazovnu i kulturnu funkciju“ (cf. Tan 2019: 34–36). Godine 1740. objavljen je članak posvećen prevođenju pod naslovom *Prevođenje u dinastiji Čing*, čiji je autor bio Vei Sijangćijan (Wei Xiangqian, ??–??), prevodilac za mandžurski jezik. On je detaljno razmatrao suštinska pitanja kao što su metode prevođenja, kriterijumi prevodilačkog zanata i načini sticanja prevodilačke veštine, a zalagao se i za „tačan prevod“. Smatrao je da prevod treba da bude potpuno veran originalu, da treba duboko da prodre u umetničku koncepciju originalnog teksta i kao takav prenese svu njegovu lepotu. Iako se protivio proizvoljnom dodavanju ili izostavljanju reči, kao i promeni njihovog redosleda, preporučivao je da se u cilju izražavanja implicitnog značenja originala i jasnoće prevoda neke reči mogu dodati, odnosno izbaciti (one koje se u originalu ponavljaju) kako bi jezik prevoda bio sažetiji. Prema njemu, prevodilac može primeniti i metod slobodnog prevođenja, premda samo u određenoj meri i kada doslovni prevod nije moguće ostvariti (Wei 2009: 162–163). U svakom pogledu, ovo je bio najobuhvatniji rad o teoriji prevođenja u drevnoj Kini.

2.3 Prevodilačka praksa i teorije u modernoj Kini

U drugoj polovini 19. i početkom 20. veka, tj. od prvog Opijumskog rata do Pokreta za novu kulturu, došlo je do trećeg uspona prevodilaštva u kineskoj istoriji. Ovu istorijsku epohu karakteriše pokret nacionalnog spasa i prosvetiteljstva koji su pokrenuli mladi kineski intelektualci. Različite koncepte i teorije prevođenja, kritičke stavove ili rasprave koji su se pojavili u to vreme možemo razumeti samo ako ih stavimo u odgovarajući istorijski kontekst, odnosno ako ih posmatramo iz ugla modernizacije kineske kulture i kulturnih razmena između Kine i Zapada.

U to vreme, celo kinesko društvo napravilo je veliki zaokret u svom razmišljanju o Zapadu i započelo sveobuhvatno proučavanje i selektivno uvođenje modernih koncepata i društvenog sistema Zapada, stvarujući tako specifično stanje moderne kineske misli u kojoj koegzistiraju ortodoksna konfucijanska razmišljanja i moderne zapadnjačke ideje. S druge strane, kinesko društvo je pretrpelo duboke promene: osnivanjem Republike Kine kao moderne nacionalne države 1911. godine okončana je viša hiljada godina duga vladavina carskih dinastija. U duhu takvih promena, fokus je bio uglavnom stavljen na prevođenje zapadnih studija iz oblasti politikologije, sociologije, filozofije, književnosti, poezije i dr., a teorija prevođenja pritom je znatno obogaćena. Najveći uticaj na kasnije generacije imala je teorija skoposa i prevodilačka praksa Jen Fua (Yan Fu, 1854–1921), prosvetitelja, mislioca i prevodioca pozne dinastije Čing.

Jen je bio prvi Kinez koji je preveo dela zapadnih autora iz oblasti politike, ekonomije i prirodnih nauka. On je izneo čuvenu tvrdnju da „postoje tri poteškoće u prevođenju, naime, kako da prevod po značenju bude veran originalu (*sin*, „vernost“), kako jezik pritom da bude tečan (*da*, „izražajnost“), a stil izražavanja elegantan (*ja*, „lepota“)" (Yan 2009: 202). O trećoj poteškoći *ja* vođeno je najviše polemika i debata. Jedni misle da se *ja* odnosni na „eleganciju jezika“, drugi da je reč o „retorici“, dok treći smatraju da *ja* znači da prevod mora da ispuni više estetske standarde i zadovolji estetski ukus i potrebe čitalaca (cf. Fan 2008: 144–146). Prema Jenu (Yan 2009), krajnji cilj prevođenja jeste da se originalni tekst prevede na jezik koji je poznat čitaocima kako bi i oni mogli da imaju isti doživljaj kao i čitaoci originalnog dela. Ove tri poteškoće pri prevođenju kasnije su uzete kao tri kriterijuma ili principa za prevođenje u kojima se ogledaju suštinska pitanja prevođenja. O njihovim konotacijama i međusobnim odnosima stalno su raspravljali potonji teoretičari i kritičari, koji su na osnovu toga i stvorili svoje teorije prevođenja u dvadesetom veku.

Epoha u kojoj je živio Jen jedna je od najtežih u modernoj istoriji Kine. Jen je shvatio da razlog za neuspeh kineskih vesternizatora ne leži u zastarelim „tehnikama“ i „oružjima“, već u zaostaloj ideologiji i načinu razmišljanja. Najva-

žniji zadatak kineskih intelektualaca bio je da se cela nacija usmeri ka upoznavanju sa svetom, da se razvija njena svest o savremenom trenutku da bi se Kinezi tako integrisali u svet sa željom da kao nacija ojačaju u takmičenju sa drugim narodima. Dakle, trebalo je pronaći način kojim će se zemlja osnažiti i učiniti prosperitetnom. Stoga su Jenov odabir tekstova i strategija prevođenja bili prilagođeni potrebama kineskih društvenih i političkih reformi. U periodu od 1897. do 1906. godine preveo je Hakslijevu knjigu *Evolucija i etika*, Milovu *O slobodi*, Spenserove *Studije sociologije*, kao i *Uvod u političke nauke* Sir J. R. Sileija.

Nakon odabiranja dela koja su, po njegovom mišljenju, bila potrebna tom vremenu, podjednako je bio važan i izbor jezika i stila prevoda. Da bi prevodi sa zapadnjačkim idejama privukli pažnju zvaničnika i donosilaca odluka, i pridobili njihovu naklonost, Jen je primenio pragmatičnu strategiju prevođenja, koja je podrazumevala promenu stila i odabir jezika koji je bio popularan među tadašnjom elitom. Štaviše, on je od nekih delova originala napravio izvode, kompilaciju ili adaptacije po potrebi, a čak je znao da ponešto i izostavi ukoliko je smatrao da ti sadržaji na neki način opterećuju kineske čitaoce. Istovremeno, u prevodu je dodavao svoje komentare, uvodne reči, napomene i objašnjenja da bi zadovoljio ideološke potrebe tadašnjeg kineskog društva. Takvom strategijom prevođenja Jen je zapravo dokazao da je najteže poštovati prvi princip „vernosti originalu“, dok je ostvarivanje funkcije prevoda i dostizanje „lepote jezika“ kao njegovog cilja bio najvažniji među ova tri principa. Delovi originala koje je Jen menjao nisu bili teški za prevođenje, već nisu bili u skladu s navikama u izražavanju na ciljnom jeziku, ili su bili takvi da bez intervencija prevodioca nisu mogli dostići cilj koji je Jen želeo da postigne. Jenova prevodilačka strategija nesumnjivo je bila uspešna u prevođenju *Evolucije i etike*. Prevod tog dela na kineski bio je u to vreme najprodavanija i najvažnija knjiga (cf. Mu 2006: 86–89). Stoga, danas postoje istraživači (Mu 2006) koji proučavaju Jenovu strategiju prevođenja kao sredstvo manipulacije u kineskom kulturnom kontekstu, što pokazuje da u Kini odavno, još od vremena jezuitskih prevoda Biblije pa do Jenovog prevoda *Evolucije i etike*, postoji praksa manipulacije prevodom.

Pored Jenova „tri principa“ prevođenja, mnogi poznati prevodioci toga vremena vodili su i konstruktivne rasprave o načinima prevođenja zapadnih koncepata, pojmova i termina. Konkretno, diskutovali su o tome da li ih treba prevoditi primenjujući metod slobodnog prevođenja ili samo transkribovati; raspravljali su i o kriterijumima prevođenja stranih književnih dela i poezije, kao i o strategijama prevođenja drevnih kineskih spisa na strane jezike. Ako su prva dva uspona kineskog prevodilaštva i teorije prevođenja bili direktno povezani sa širenjem religija (budizma i hrišćanstva), onda je ovaj treći bio izrazito utilitarni, tj. imao je za cilj društveni napredak. Premda su prevodioci imali dublje

i sveobuhvatnije shvatanje temeljnih pitanja prevođenja nego što je to bio slučaj u prethodnim periodima, njihovi stavovi i mišljenja nisu se mnogo udaljavali od principa teorije skoposa. To je bila bitna odlika kineske teorije prevođenja u kojoj se ogledala sva ograničenost onog vremena.

3. PREVODILAČKA PRAKSA I RAZVOJ TEORIJE PREVOĐENJA U SAVREMENOJ KINI

Pokret za novu kulturu iz 1915. godine, prema Đinu i Lijuu (Jin & Liu 2009), predstavlja prekretnicu u formiranju savremene kineske misli. U to vreme, Kina se nalazila u ozbiljnoj društvenoj krizi usled prebrzog procesa modernizacije. Predstavnici društva Nova omladina pokrenuli su pomenutu kampanju sa temom „čovjek“ i „kreativnost“⁶ kako bi promovisali kinesku modernizaciju i rekonstruisali sve savremene koncepte unete sa Zapada. Savremena kineska misao je stoga veoma specifična jer nije ni tradicionalno konfucijanska (samo je po strukturi slična tradicionalnom mišljenju), a ni potpuno zapadnjačka, već je okarakterisana kao „rekonstruisana savremena zapadna misao“, koja je i dan-danas prisutna u Kini. (Jin & Liu 2009: 98–99)

3.1. Prevodilačka praksa i važni pristupi prevođenju u periodu od 1915. do 1949. godine

Može se reći da je Pokret za novu kulturu vezan za aktivnosti mladih kineskih intelektualaca u procesu modernizacije, koji su promišljali nove kulturne sadržaje, pokušavajući da prekorače granicu kako sopstvenog tako i zapadnog iskustva. U ove svrhe, mnogi tadašnji avangardni pisci, kao što su Lu Sjun (Lu Xun, 1881–1936), Guo Možuo (Guo Moruo, 1892–1978), Mao Dun (Mao Dun, 1896–1981) i drugi, posvetili su se prevodilaštvu sa željom da se kineskim čitaocima predstave dela zapadnih društveno-humanističkih nauka, književnosti i dr. Nakon Pokreta četvrtog maja⁷, na kineski jezik je preveden veliki broj knjiga o marksističko-lenjinističkoj misli, kao i određen broj stranih književnih dela,⁸ što je umnogome podstaklo razvoj moderne kineske književnosti. Tadašnji prevodioci uglavnom su bili pisci s velikom reputacijom, koji su imali vrlo razvijenu svest o svojoj društvenoj odgovornosti. Neumorno i neustrašivo su radili na prevođenju

⁶ Autorka ovog rada prihvata stavove Čen Dusijua (Chen Duxiu, 1879–1942) o Pokretu za novu kulturu. Videti u <https://www.aisixiang.com/data/6652.html> (20.3.2024.)

⁷ Pokret četvrtog maja je bio patriotski pokret koji je pokrenula napredna kineska omladina, a polazni postulati bili su patriotizam, napredak, demokratija i naučni duh.

⁸ Prema Džaovim statističkim podacima (Zhao 1994), za samo deset godina od 1927. do 1937., prevedeno je više od 1620 književnih dela, što pokazuje da je taj period kineske istorije bio najplodnosniji za prevođenje književnosti drugih naroda.

značajnih zapadnih dela za potrebe svoje zemlje i nacije. Zahvaljujući njima, ova prevedena dela takođe su imala važnu ulogu u promovisanju velikih društveno-kulturnih ili ideoloških pokreta. Svesni važnosti svoje misije, oni su bili veoma pažljivi pri odabiru originalnih tekstova kako bi ispunili ciljeve svoje prevodilačke misije.

S druge strane, princip teorije skoposa za koji se zalagao Jen, još jednom je potvrdio svoju vodeću poziciju u kineskom prevodilaštvu. Svrha prevođenja bila je da služi stvarnim potrebama Kine, a vrednost svega toga ležala je u podsticanju izgradnje moderne kineske ideologije i kulture. No, konkretni ciljevi i stavovi prevodilaca ipak su bili različiti, zbog čega su primenjivali dve potpuno različite strategije prevođenja. Neki od njih (čiji je predstavnik bio Lu Sjun), su se u cilju uspostavljanja novog ideološkog sistema, zalagali za tehniku otuđivanja i metodu „bukvalnog prevođenja“ putem transkribovanja ili kovanja neologizma uvodeći tako u kineski jezik strane termine i pojmove, pa čak i gramatičke strukture. Drugi (Lijang Šićiju i dr.) su zagovarali strategiju odomaćivanja ili metodu slobodnog prevođenja, koristeći izraze koji su već postojali u kineskoj jezičkoj i kulturnoj matrici za označavanje i imenovanje novih zapadnih koncepata,⁹ kao i rečenične strukture i tekstualne retorike koje su bliske čitalačkim navikama, da bi im olakšali kako razumevanje, tako i prihvatanje zapadnih misli. Oko ova dva različita pristupa prevođenju, 1930-ih pokrenuta je najpoznatija i najžešća debata u kineskoj savremenoj istoriji prevođenja, koja je trajala skoro deset godina. U njoj se naširoko raspravljalo o prevodilačkim pitanjima koja su se ticala principa „vernosti“ i „izražajnosti“ ciljnog jezika, metoda doslovnog i slobodnog prevođenja, tehnika odomaćivanja i otuđivanja, kao i pitanja šta je prevodivo, a šta neprevodivo u književnom delu i odnosa između prevoda i novog kineskog književnog stvaralaštva. U ovoj debati, pored gorepomenutih Lu Sjuna i Lijang Šićijua (Liang Shiqiu, 1903–1987), učestovali su Ču Čijubai (Qu Qiubai, 1899–1935), Je Gungčao (Ye Gongchao, 1904–1981) i mnoge druge poznate ličnosti iz kulturnog života tadašnje Kine. Takve diskusije, bez sumnje, dale su veliki doprinos kineskom prevodilaštvu, doprinele su dubljem razumevanju suštine prevođenja i izvršile dubok uticaj na razvoj savremene kineske teorije prevođenja.

⁹ Na početku takvog prevodilačkog poduhvata, bilo je veoma teško prevesti strane pojmove rečima iz kineskog jezika, a mnogo lakše transkribovati ih. Na primer, reči „nauka“ i „demokratija“ prvobitno su bile transkribovane. Zanimljivo je da većina takvih transkribovanih reči na kraju nije prihvaćena, a ustalili su se samo oni izrazi koji već postoje u kineskom rečniku i kojima su „dodeljena“ nova značenja. U tu grupu spada i reč „nauka“, koja je prevedena rečju *kexue*, čije je prvobitno značenje bilo „škola za pripremu carskog ispita“, kao i *minzhu* kao prevod reči „demokratija“, čije je originalno značenje bilo „vladar naroda, tj. car“, a koja je zahvaljujući igri reči dobila značenje „narod vlada“. Ove dve kineske reči sa novim značenjem prvo je upotrebio američki misionar W. A. P. Martin za svoj kineski prevod knjige *Elementi međunarodnog prava* Henrija Vitona (Jin i Liu 2009: 12).

U ovom periodu proširio se i opus prevoda na strane jezike. Kineski prevodioci su počeli samostalno da prevode kineske klasike, što je u ranijem periodu bio isključivi „monopol“ zapadnih misionara. Takva praksa je svakako obogatila kinesku teoriju prevođenja. Najistaknutiji prevodilac za engleski jezik bio je Lin Jutang (Lin Yutang, 1895–1976), koji je preveo *Laocija*, Konfucijeve *Analekte*, klasičnu poeziju i druga važna dela. Bio je i važna ličnost u širenju kineske kulture na Zapad. I on je u svojoj prevodilačkoj praksi takođe polazio od svrhe i društvene funkcije prevođenja. Jednom prilikom je rekao da mu je namera u prevođenju kineskih klasika bila „da se rasvetle neke od misterija stvorenih o Orijentu, a posebno o Kini — da se u izvornoj kineskoj književnosti i filozofiji pronađe neki od osnovnih načina gledanja na stvari“ (Lin 1942: 567). Stoga je u svojim prevodima primenjivao strategiju odomaćivanja kako bi se njegov prevod u najvećoj mogućoj meri približio ideologiji i navikama zapadnih čitalaca, koji su 1930-ih i 1940-ih u kontekstu „zapadnocentrizma“ malo znali o Kini, pa čak i imali puno predrasuda o njoj, i tako im predstavio tradicionalnu kinesku kulturu i objasnio neke važne kineske koncepte. Na primer, za prevod Laocijevog pojma *tian* („nebo“, tj. „univerzum“ ili „priroda“) koristio je reč „Bog“, ali je i prepisivao, skraćivao, kompilirao i adaptirao originalne tekstove. Linova „kulturološka svrha“ prevođenja ogledala se i u njegovom stilu pisanja. Njegov jezik je bio jednostavan i razumljiv, bez „žargonskih izraza“, tako da ga je mogao razumeti i čitalac sa srednjim obrazovanjem. Premda njegov pristup prevođenju možda nije u skladu sa principom „vernosti originalu“, veoma je efikasan u predstavljanju kineske kulture svetu. Njegovi prevodi su na Zapadu postigli veliki uspeh, dajući neizbrisiv doprinos dvosmernoj pozitivnoj kulturnoj razmeni između Kine i Zapada. Srpski prevodi *Laocijevog* i *Konfucijevog spisa* (Brkićevi prevodi) takođe su nastali na osnovu Linove engleske verzije.

Lin je 1937. godine objavio tekst *O prevođenju*, važan traktat za razvoj kineske teorije prevođenja, čija najveća vrednost leži u tome što je uveo koncept estetike u prevodilaštvo. On smatra da je prevođenje umetnost, a oni koji se bave ovom umetnošću moraju biti odgovorni prema autoru originalnog teksta, čitaocu prevoda i umetnosti. Detaljno je obrazložio Jenova tri principa prevođenja, tj. da „vernost originalu“ zahteva prenošenje značenja u ciljni jezik, da „jezička izražajnost“ treba da se ostvari na nivou rečenice napisane u skladu sa psihologijom čitanja kineskih čitalaca, dok se princip „lepote jezika“ samo odnosio na književno prevođenje i nije smeo da se generalizuje. On je dalje izneo svoje stavove o estetskom subjektu (prevodiocu) i objektu (originalnom delu), procesu estetskog suda (prevodilačkom procesu i razmišljanju), proizvodu takvog procesa (prevodu), kao i o principima estetskog suđenja (kriterijumima prevodilačke kritike).

(Lin 2009) Njegovi stavovi o prevođenju od velikog su značaja za formiranje kineske teorije prevođenja.

3.2. Prevodilačka praksa i istraživanje teorije prevođenja u periodu od osnivanja nove Kine do 1970-ih

U periodu nakon osnivanja nove Kine do okončanja Kulturne revolucije krajem 1970-ih, prevodilačka praksa nastavila je svoju tradiciju, pridajući značaj ideologiji i umetnosti i ističući svoje društvene, kulturne i političke funkcije. Tada se najviše prevodi marksistička teorijska literatura, književnost sovjetskih, azijskih, afričkih i latinoameričkih pisaca, kao i manji broj dela tzv. „progressivne“ književnosti iz kapitalističkih zemalja. Diskusija o metodama prevođenja bila je vođena u cilju poboljšanja kvaliteta prevoda i boljeg služenja potrebama zemlje i društva. U takvom političkom okruženju, prevodilačka praksa je postala planirana i organizovana aktivnost koju su vodile ili kontrolisale državne institucije ili specijalizovane izdavačke kuće, a sve to je imalo za cilj da se uspostavi novi kulturni poredak u kojem je dominiralo vođstvo Kineske komunističke partije (Yang 2011).

Tokom 1950-ih i 1960-ih, poznati pisac i prevodilac Čijen Džungšu (Qian Zhongshu, 1910–1998) izneo je svoje stavove o prevođenju, koji nisu bili zasnovani na ideološkoj i klasnoj osnovi, što je privuklo pažnju kasnijih književnih kritičara. Novina u njegovom stavu prema prevođenju jeste naglašavanje njegove komunikacione funkcije. Konkretno, prevod, prema njemu, treba da bude „mamac“ koji će namamiti čitaoce da pročitaju originalno delo, ali i „medij“ za uspostavljanje književnih veza između različitih naroda. On je iz ove perspektive raspravljao o pojavi „prevodiočevog pogrešnog tumačenja originala“, što je ilustrovano izrekom *Traduttore, traditore*. Dakle, opravdao je „namerno“ pogrešno prevođenje jer je smatrao da je u pitanju prevodilačka strategija kojom se može ostvariti određeni prevodiočev cilj. Smatrao je da dobar prevod mora biti vođen najvišim kriterijumima jezičke i poetičke perspektive, tj. dobar prevod jeste umetničko delo u koje je preneti „duša“ originala. Drugim rečima, „telo“ se promenilo, a duša je ostala ista. To je, kako je i sam priznao, idealan prevod koji je gotovo nemoguće ostvariti (Qian 1981: 18–20).

Džao Juenžen (Zhao Yuanren, 1892–1982), poznati lingvista i istaknuti prevodilac, koji je dugo živeo u inostranstvu, dobro je poznao strane jezike i kulture. Njegov najveći doprinos kineskoj teoriji prevođenja jeste dijalektičko sagledavanje odnosa između Jenovih triju principa prevođenja. On smatra da ova tri elementa nisu u suprotnosti i da ih je nemoguće razdvojiti. Uz primere pojašnio je kako dobar prevodilac treba da se rukovodi svakim od ova tri principa. Po njemu, „vernost originalu“ je najosnovniji princip prevođenja, koji međutim

u sebe uključuje mnoge povezane faktore, kao što su jezički i nejezički elementi, vernost po značenju ili vernost po funkciji. Najadekvatniji prevod jeste prevod veran originalu u smislu funkcije, a takav je prevod jednak prevodu vernom po značenju.

Uopšteno govoreći, za vreme Kulturne revolucije kinesko društvo doživelo je veliki „slom“, pa je i proučavanje teorije prevođenja bilo obustavljeno. U takvom opštem stanju, većina teoretičara nije ni mogla da napravi značajne iskorake. Davali su samo teorijske opise o ulozi prevođenja u izgradnji društvene i kulturne strukture.

3.3. Prevodilačka praksa i razvoj teorije prevođenja tokom trideset godina nakon kineske reforme i otvaranja prema svetu

Krajem 1980-ih Kina je počela da sprovodi politiku reformi i otvaranja zemlje prema svetu, nakon čega je kinesko društvo ponovo bilo izloženo novim idejama i konceptima koji su dolazili iz inostranstva. Kineski intelektualci bili su željni da uče iz iskustava drugih naroda i jedva su dočekali primenu napredne tehnologije. Sve je to bilo praćeno naglim povećanjem prevodilačkih aktivnosti. U ovom četvrtom zamahu kineskog prevodilaštva, koji i danas ne jenjava,¹⁰ veliki broj zapadnih dela preveden je na kineski. Na primer, samo u okviru projekta „Serija prevoda svetskih klasika“, najvećeg i najznačajnijeg projekta prevođenja knjiga u istoriji kineskog prevodilaštva, koji je 1981. godine pokrenula izdavačka kuća *Šangvu jinšuguan* (Shangwu yinshuguan), do danas je prevedeno preko 900 naslova koji pokrivaju teme iz filozofije, politikologije, ekonomije, istorije, sociologije, prava, geografije, jezika i drugih oblasti. Nekadašnji potpredsednik Međunarodne federacije prevodilaca Huang Jouji (Huang Youyi) ovako je to prokomentarisao: „Kinesko prevodilaštvo je nakon 30 godina reformi i otvaranja zemlje prema svetu postiglo veliki napredak i prosperitet, a kao promoter koji služi ovoj državnoj politici, takođe je igralo važnu ulogu i u promovisanju kineske modernizacije koja stalno napređuje u novoj eri.“ (Huang 2008: 57) Njegova tvrdnja, dakle, još jednom pokazuje da je svrhovitost najbitniji element kineske prevodilačke prakse, koja se ovoga puta ogleda u služenju reformi i izgradnji modernog kineskog društva.

Prevodilačke studije u ovom periodu bile su najbrže rastuća grana primenjene lingvistike u Kini. Tako je 1980-ih osnovano desetak časopisa iz studija

¹⁰ Pošto je namera ovoga rada bila davanje istorijskog pregleda kineskog prevodilaštva, neophodno je imati vremensku distancu kako bi se davali objektivni sudovi i opisi novijih trendova, kao i njihovih uticaja na prevodilačke studije. Zato smo za vreme preseka uzeli 2008. godinu, što je trideset godina od sprovođenja pomenute politike Otvaranja Kine prema svetu i četiri godine nakon uspostavljanja translatoologije, kao prvog odvojenog studijskog programa na kineskim univerzitetima, čime su prevodilačke studije u Kini ušle u potpuno novu fazu svoga razvoja.

prevođenja i proučavanja stranih jezika, a prevedena su i važna dela iz teorije prevođenja i moderne lingvistike, kao što su sistemska funkcionalna lingvistika, teorija dinamičke ekvivalencije (E. Nida), semantičko i komunikativno prevođenje (P. Newmark), pristup prevođenju kroz prizmu kulturne matrice izvornog jezika (L. Venuti), teorija skoposa (H. J. Vermeer), teorija polisistema (I. E. Zohar), ideja o prevođenju kao obliku prepisivanja (A. Lefevere), ili obliku sekundarne komunikacije (E. A. Gutt) i druga. Ove teorije su kineskim teoretičarima pružile nove perspektive iz kojih su proučavali i razvijali nove teorije i koncepte prevođenja. Među značajnim monografijama koje su objavljene u to vreme, bila je i *Translatologija (Fanyixue)*, autora Huang Lunga (Huang Long) iz 1988. godine. Ova knjiga se smatra prvom monografijom u kojoj je upotrebljen termin „translatologija“ (翻译学 *fanyixue*). Autor je u knjizi predstavio kratku istoriju kineskog prevodilaštva, raspravljao o definiciji, svojstvu, funkcijama i principima prevođenja, kao i o pitanjima poput kontradiktornosti i prevodivosti, ekvivalentnosti, pouzdanosti i svim drugim s kojima se suočavaju prevodioci. Posebno je posvećena pažnja tehnicima prevođenja poezije, Biblije, kao i temama simultanog prevođenja, naučnog, stručnog i mašinskog prevođenja, kao i obučavanja prevodilaca. Jednom rečju, bila je to relativno opsežna i sistematična studija o prevodilaštvu u to vreme.

U prvom deceniji 21. veka, širenje kineske kulture i predstavljanje svetu današnje Kine i njegovog društva postaju važna politika i strategija kineske diplomatije. Pred kineske prevodioce još jednom je stavljen određen društveni i politički zadatak, koji zahteva da u prevodu efikasno reprodukuju kulturne i ideološke sadržine originalnog dela kako bi se privuklo interesovanje stranih čitalaca. Sve se to može uspešno ostvariti jedino kombinovanjem tehnika „otuđivanja“ i „odomaćivanja“ prilikom prevođenja, a po mogućnosti uz veću primenu ove prve. U ovom kontekstu, fokus proučavanja teorije prevođenja više nije stavljen na Jenova tri principa, već na komunikacionu funkciju prevoda, njegovo širenje među čitaocima, kao i na razumevanje teksta, uticaj društvenog i kulturološkog konteksta ciljnog jezika na prevod, i dr. Najuticajnije teorije prevođenja u ovom periodu jesu teorija „varijacionog prevođenja“ (*bianyilun*) koju je uspostavio Huang Džunglijen (Huang Zhonglian) i eko-translatologija čiji je zagovornik Hu Gengšen (Hu Gengshen). Prvom se narušio tradicionalni koncept doslednog i potpunog prevođenja, dok je druga zasnovana na dijalektičkom pristupu odnosima između tri glavna elementa prevođenja (život originalnog dela, preživljavanje prevodioca i ekosistem prevoda). Ove teorije kineski akademski krugovi smatraju autentično kineskim, što se smatra kineskim doprinosom teoriji prevođenja uopšte (Huang 2002, Hu & Li 2022).

4. ZAVRŠNA REČ

Kineske ideje i pogledi na prevođenje zasnovani su na sopstvenoj praksi, koja je, kako vidimo, uvek stavljana u službu uvođenja novih ideja i naprednih koncepata u tradicionalnu kinesku kulturnu matricu u cilju promovisanja društvenih reformi i modernizacije ideološkog sistema, kao i širenja kineske kulture u novoj eri. Dakle, prevođenje po kineskom shvatanju umnogome prevazilazi sam značaj prevodilačkog dela jer u sebi nosi i elemente društvene odgovornosti. Na osnovu istorijskog razvoja kineske teorije prevođenja možemo zaključiti da je ona, bilo da se radi o parcijalnim, skromnim mislima u fragmentima ili o sistematičnije izloženim teorijama, u manjoj ili većoj meri isticala funkcionalistički pristup, kao bitnu odliku teorije skoposa. Funkcija prevoda, tj. služenje potrebama društva, određivala je sve važne faktore koji učestvuju u procesu prevođenja, što je obeležilo kinesku teoriju i prevodilačku praksu.

S druge strane, sudeći iz istorijskog konteksta razvoja kineske teorije prevođenja, ona je, kao deo univerzalne teorije prevođenja, u velikoj meri u saglasju s njom. Pitanja o kojima su kineski teoretičari raspravljali suštinska su i istovrsna sa onima koja se javljaju u procesu prevođenja na druge jezike. Na primer, Jenova tri principa („vernost, izražajnost i lepota“) slični su Titlerovim principima prevođenja (Tytler 1978: 16). Za Luovo zalaganje za „doslovni prevod“ i poboljšanje kineskog jezika pomoću prevoda možemo da pronađemo opravdanje u Benjaminovoj ideji o „otuđenju“ i „transparentnosti jezika prevoda“, a Linov predlog da se vernost originalu treba procenjivati na osnovu značenja rečenice a ne na osnovu pojedinačnih reči takođe se podudara sa Benjaminovim stavovima (Benjamin 2021: 94). Naročito od 1980-ih, uvođenjem, upućivanjem i primenom zapadnih teorija prevođenja došlo je do višeg stepena integracije savremene kineske teorije prevođenja sa svetskim tokovima.

Međutim, u kineskoj prevodilačkoj praksi ipak je dominantno interlingvalno prevođenje, tj. prenošenje smislenog sadržaja između jezika koji pripadaju potpuno različitim jezičkim porodicama, dok se zapadna teorija prevođenja uglavnom zasniva na praksi prevođenja između dva jezika koji pripadaju istoj, indoevropskoj jezičkoj porodici. Velike razlike u formi izvornog i ciljnog jezika, u načinima izražavanja smisla i emocija, kao i razlike u tradicionalnim književnim i estetskim doživljajima, mogu da utiču da kineska teorija prevođenja dalje razvija neke sebi svojstvene karakteristike. Verujemo da će njeno proučavanje biti od ogromnog značaja za obogaćivanje i razvoj celokupnog teorijskog opusa svetskog prevodilaštva.

LITERATURA

- Benjamin, W. (2021). The Task of the Translator. In: *The Translation Studies Reader (Fourth edition)* (L. Venuti, ed.), London: Routledge, 89–97.
- Chen, F. K. (2011). *Zhongguo yixue shi*. Shanghai: Shanghai waiyu jiaoyu chuban she.
- Dao An. (2009). Prajnaparamita jing xu//Luo, X. Z. deng (bian). *Fanyi lun ji*. Beijing: Shangwu yin shu guan, 25–26.
- Fan, S. Y. (2008). Zhongguo fanyi shijian yu lilun fazhan huigu yu zhanwang. *Hubei jingji xueyuan xuebao (renwen shehui kexue ban)* 5: 144–146.
- Hu, G. S. & Li, S. W. (2022). Shengtai fanyi xue yu xifang fanyi lilun huayu tixi de bijiao yanjiu. *Zhongguo waiyu* 19: 98–104.
- Huang, Y. Y. (2008). Fazhan Zhongguo fanyi shiye, geng hao de wei duiwai kaifang fuwu. *Qiu shi zazhi* 10: 57–59.
- Huang, Z. L. (2002). Bian yi lilun. Beijing: Zhongguo duiwai fanyi chuban gongsi.
- Jin, G. T. & Liu, Q. F. (2009). *Guannian shi yanjiu — Zhongguo xiandai zhongyao zhengzhi shuyu de xingcheng*. Beijing: Falü chuban she.
- Li, Y. T. (1942). *The Wisdom of China and India*. New York: Random House.
- (1994). Lun fanyi//Lin, Y. T. *Lin Yu Tang mingzhu quanji: Yuyan xue luncong*. Zhangchun: Dongbei shifan daxue chuban she, 304–321.
- Liu, Q. Y. & Zou J. J. (2011). Ming mo Qing chu keji fanyi “wu du” xianxiang jixi. *Jiaxing xueyuan xuebao* 2: 77–81.
- Luo, G. Z. (1984). *Zhongguo wenxue piping shi (I)*. Shanghai: Shanghai guji chuban she.
- Ma, Z. Y. (1980). Weida de fojing fanyi jia Xuan Zang. *Zhongguo fanyi* 2: 18–19.
- Mu, F. L. (2006). *Fanyi caokong lun cong Yan Fu he Lu Xun de fanyi lilun yu shijian kan yishi xingtai zuoyong*. Wei fabiao de boshi lunwen, Lingnan daxue, Guangzhou.
- Qian, Z. S. (1981). *Lin Shu de fanyi*. Beijing: Shangwu yin shu guan.
- Ren, J. Y. (1981). *Zhongguo fojiao shi (I)*. Beijing: Zhongguo shehui kexue chuban she.
- (1985). *Zhongguo fojiao shi (II)*. Beijing: Zhongguo shehui kexue chuban she.
- (1988). *Zhongguo fojiao shi (III)*. Beijing: Zhongguo shehui kexue chuban she.
- Tan, H. (2019). *Zhong Xi fang fanyi biao zhun sixiang bijiao yanjiu*. Wei fabiao de boshi lunwen, Huazhong shifan daxue waiguoyu xueyuan, Wuhan.
- Tan, Z. X. (2023). Lun Zhongguo yi lun de “Zhongguo xing” yu “shijie xing”. *Zhongguo fanyi* 5: 5–15.
- Tytler, A. F. (1978). *Essay on the Principles of Translation*. Amsterdam: John Benjamins B.V.
- Wang, Z. L. (1989). Xin shiqi de fanyi guan//Wang Z. L. (1989). *Fanyi: Sikao yu shi bi*. Beijing: Waiyu jiaoxue yu yanjiu chuban she, 2–6.
- Wei, X. Q. (2009). Fan Qing shuo//Luo, X. Z. deng (bian). *Fanyi lun ji*. Beijing: Shangwu yin shu guan, 162–163.
- Yan, F. (2009). *Tian yan lun yi li yan*//Luo, X. Z. deng (bian). *Fanyi lun ji*. Beijing: Shangwu yin shu guan, 202–204.
- Yang, J. (2011). Lun dang de wenhua lingdao quan de goujian. *Wenyi lilun yu piping* 2: 4–11.

- Zhao, J. F. (1994). Sanshi niandai fanyi biao zhun lun zhan fen xi. *Waiguoyu (Shanghai waiguoyu daxue xuebao)* 93: 18–22.
- Zhao, Y. R. (2009). Lun fanyi zhong xin, da, ya zhong xin de fudu//Luo, X. Z. deng (bian). *Fanyi lun ji*. Beijing: Shangwu yin shu guan, 806–822.
- Zhi, Q. (2009) Fa ju jing xu//Luo, X. Z. deng (bian). *Fanyi lun ji*. Beijing: Shangwu yin shu guan, 22–23.

*

Пушић, Р. (2011). Језуитска мисија у Кини: 1550–1688. године. У: Пушић, Р. *Време уписано у сликама*. Београд: Плато, 23–49.

Xiaolei Jin

HISTORICAL OVERVIEW OF CHINESE TRANSLATION PRACTICE AND TRANSLATION THEORY

Summary

This paper introduces the main characteristics of Chinese translation practice and gives a brief overview of the most representative opinions on translation through the four peaks of translation activities in Chinese history. The main part of the text consists of four sections: 1) the translation of Buddhist sutras in the period spanning from the late Eastern Han dynasty to the Sui and Tang dynasties, and the translation strategy and criteria based on this practice; 2) the translation of Western Scientific and Technical works in the period from the late Ming Dynasty to the early Qing Dynasty, as well as translators' opinions on the selection of translated texts, the purpose and the main strategies of translation; 3) translation in the Chinese modern era, namely, in the process of introducing Western studies, as well as the establishment of three important translation principles "faithfulness, expressiveness and beauty"; 4) contemporary Chinese translation practice during the thirty years since the implementation of the policy of reform and opening of China to the world, as well as the systematic construction and development of Chinese translation theory in this period. In the Conclusion of this paper, the author notes that Chinese translation is distinguished by the fact that it meets the needs of society. Based on such practice, the mainstream ideas of Chinese translation theory are consistent with the basic principles of Skopos theory and have a significant role in developing the general translation theory.

Keywords: translation practice, translation theory, criteria, strategies and purposes of translation, China, history

Xiaolei S. Jin
Univerzitet u Beogradu
Filološki fakultet
Katedra za orijentalistiku
xiaolei.jin@fil.bg.ac.rs.
ORCID: 0009-0004-6641-6612